

Goron Sándor

William Shakespeare szonettjeinek újabb magyar fordítása

Merész vállalkozásnak tekinthető Szilágyi Ferenc Hubart évszám és kiadó nélkül megjelentetett fordításkötete (*Szonettek*), amely William Shakespeare szonettjeinek újabb magyar fordítását tartalmazza.

A szonettek – akárcsak az angol bárd más művei – a magyar Shakespeare-fordítási tradíciót gazdagítják, és ma már többféle változatban olvashatók magyarul Szász Károly és Győri Vilmos (1880), Ferenczi Zoltán (1916), Szabó Lőrinc (1921, 1948),¹ Pákozdy Ferenc (1943), Keszthelyi Zoltán (1943, 1959),² Justus Pál (1956), Csillag Tibor (1994) és Jánosházy György (2005) tolmácsolásában.³ Ezek közül a magyar olvasók körében a legismertebb Szabó Lőrinc immár klasszikussá vált fordításkötete (*Szonettek*).

Köztudott, hogy a műfordítások sohasem helyezhetők az eredeti műalkotással egy szintre, ugyanis a nyelvi és formai különbségek lehetetlenné teszik

azt, hogy minden ugyanúgy jusson kifejezésre a célnyelvi szövegben, akárcsak a forrásnyelvben. Ez a másodlagos jelleg azt jelenti, hogy a fordításhoz fordításként kell viszonyulni, vagyis a lefordított mű csak megközelítőleg lesz hasonló az eredetihez, ugyanakkor sok esetben a fordító kompetenciáján és döntésén múlik, hogy mit sikerül megőriznie fordításváltozatában a forrásnyelvi szövegből, és mit áldoz fel belőle.

Szilágyi Ferenc Hubart szonettfordításait olvasva a legszembeütőbb a formai kidolgozottság, amellyel a fordító célnyelven érzékelteti Shakespeare jambusait. A shakespeare-i szonettforma célnyelvi ritmusát természetes könnyedséggel valósítja meg, igazodva az eredetiben szereplő *abab cdcd efef gg* rímtechnikához. Minderre már a legelső – a szépséget örök értéként meglevenítő – szonettben felfigyelhetünk:

Ki szépet alkot, mindig szebbre vágyik,
U - | U - | - - | - - | U - | U
e szürkeséget ékesíteni még,
U - | U - | U - | U - | U -
ha eljutunk a végső számadásig,
U - | U - | U - | - - | U - | -
vigyáz tovább az ifjú nemzedék.
U - | U - | U - | - - | U -

1 Az 1948-as kiadás átjavított, újr fordított szonetteket tartalmaz.

2 Az 1959-es kiadás javított fordításokat tartalmaz.

3 Jánosházy György csak 77 szonettet fordított le Shakespeare-től.

Ne szórd ma szét a lét ezernyi kincsét,
 U - |U - |U - |U - |U - | -
 a rőzselángra önmagad ne vesd,
 U - |U - |U - |U - |U -
 botor ficsúr, ki sárba gyöngyöt hint szét,
 U - |U - |U - |U - | - - | -
 ki készakarva végzetére les.
 U - |U - |U - |U - |U -
 Világ reménye, ó, te zsenge ág,
 U - |U - |U - |U - |U -
 tavaszra várva gyűjts elég erőt,
 U - |U - |U - |U - |U -
 de bimbájába fúl az ifjúság,
 U - |U - |U - |U - | - -
 ha tékozolva ég idő előtt.
 U - |U - |U - |U - |U -

Szerényen élj, a szépre úgy vigyázva,
 U - |U - |U - |U - |U - |U
 a nagyvilág ne dőljön érte gyászba!
 U - |U - |U - |U - |U - |U

A fordításkötet kitűnő szonetteket tartalmaz. Még a kevésbé sikerült fordításokban is sokkal több a jó fordítói megoldások száma, mintsem a ritmus- és rímkényszer szülte, vitatható vagy kevésbé elfogadható fordítói próbálkozások.

A 18. szonett az emberi szépség dicsérete, amelyet az elmúlás fenyeget: *Shall I compare thee to a summer's day? / Thou art more lovely and more temperate. / Rough winds do shake the darling buds of May, / And summer's lease hath all too short a date.* A fordítónak sikerül az eredetihez hasonló expresszivitással érzékeltetnie Shakespeare gyönyörű sorait. Forma és tartalom tökéletes összhanggá olvad: *A nyári napnak földi mása vagy? / Az alkatod ma kedves és szelíd. / A szél, ha zsenge májust verve hagy, / rövid nyarunkon semmi nem segít.*

A 42. szonett a féltékenység verse. Egy szerelmi háromszög táru elénk

benne, amely a költő, barátja és egy hölgy között jött létre, ám a megsokkottól eltérő módon itt a lírai én nem hölgyére, hanem a barátjára féltékeny: *That thou hast her, it is not all my grief, / And yet it may be said I loved her dearly; / That she hath thee is of my wailing chief, / A loss in love that touches me more nearly.* A kínzó érzelemnek ez az őszinte megvallása a célnyelvi szövegben is kifejezésre jut anélkül, hogy érződne rajta, hogy fordítást olvasunk: *Hogy ő tied, kisebbik bánatom, / pedig rajongva mindig is szerettem, / de hogy te már övé vagy, fáj nagyon, / szívembe áll a tör, ez ám a vesztem!*

A 91. szonettben a szerelem olyan értéként jelenítődik meg, amely fellette áll a főúri gazdagságnak: *Thy love is better than high birth to me, / Richer than wealth, prouder than garments' cost, / Of more delight than hawks or horses be, / And having thee of all men's pride I boast.* A fordítás szinte híven jeleníti meg célnyelven az angol szövegben kifejezett lírai vallomást, a különbség csak annyi, hogy az eredetiben sólymok szerepelnek, itt viszont a ritmus megtartása miatt a *vadászskutya* lexéma került a célnyelvi szövegváltozatba: *A rangnál többet ér nekem szerelmed, / magam divatra, kincsre nem töröm, / lovat, vadászskutyát a vágyam elvet, / ha itt vagy énvelem, tömény öröm!*

Szilágyi Ferenc Hubartnak figyelemre méltó, egyéni fordítói megoldásai vannak. Igyekszik tartalom és forma összhangját egy szép, kifejező nyelvezeten megteremteni. A formai elvárásokhoz való igazodás azonban tartalmi pontatlanságokat eredményez. Ennek lehetünk tanúi a 4. szonett záró soraiban, ahol arról van szó, hogy a rejtett szépség csak akkor marad fenn,

WILLIAM SHAKESPEARE
SZONETTEK

FORDÍTOTTA
SZILÁGYI FERENC HUBART

ha ismert volt, máskülönben sírba száll
azzal, akihez tartozott:

*Thy unused beauty must be tombed with
thee,*

Which usèd, lives thèexecutor to be.

Együtt merültök el, mint ócska dogma,
örökbe adva, napja felragyogna!

A fordításban a *mint ócska dogma* hasonlat betoldása és a *napja felragyogna* szintagmának az alkalmazása rímkényszer eredménye. A problémát itt nem feltétlenül az eredetitől való eltérés okozza, hanem az, hogy a két sor értelmi zavart eredményez, amelyet a *napja felragyogna* szintagma okoz, ugyanis az egyeztetés hiánya (*napotok felragyogna*) miatt ez inkább a hasonlathoz (*mint ócska dogma*) kapcsolódik, és nem a szépség megtestesítőjéhez. Az ilyen jellegű, értelmi zavart okozó megoldás akkor is feltűnik az olvasónak,

ha nem hasonlítja össze a fordítást az eredetivel. Talán észszerűbb lett volna olyan megoldást választani, amellyel ez elkerülhető lett volna, pl. *Vele merülsz majd el, mint ócska dogma / az öröklétebe, s napod felragyogna.*

Előfordul, hogy az egyik fordítói megoldás nincsen összhangban a másikkal, de az eredetivel sem. Erre találunk példákat a 10. szonett átültetésében. Az angol szöveg szerint a lírai én változásra szólítja fel barátját, hiszen a szerelem nemesebb elbánást érdemel a gyűlöletnél, ezért az szükséges, hogy a versben megszólított – megjelenéséhez hasonlóan – bájos, kedves és jószívű legyen: *O, change thy thought, that I may change my mind! / Shall hate be fairer lodged than gentle love? / Be as thy presence is, gracious and kind, / Or to thyself at least kind-hearted prove.* A fordításban két kevésbé szerencsés megoldást találunk. Az egyik a szerelem összekapcsolása a düh fogalmával a gyűlölet helyett, a másik pedig a bájosság, a kedvesség és jószívűség redukálása egyszerűre, ám mégis nagyszerűre: *De válts, s barátod lelke lesz veled! / Szeretni áldozat, de jó e düh? / Szelíd legyél, no és a zsánered: / magadhoz egyszerű, de nagyszerű.*

Shakespeare szonettjei bővelkednek költői képekben. Ezek célnyelvi érzékeltetését sok esetben a ritmus- és rímkényszer, valamint a másképpen fordítás elve határozza meg. Érdemes néhány fordítói megoldást összevetni a Szabó Lőrincével: pl. *winter's ragged hand* (6), *a tél keze* (Szilágyi), *rongyoskezü tél* (Szabó Lőrinc); *Time's scythe* (12) nem jelenítődik meg a fordításban, *kaszás kor* (Szabó Lőrinc); *Time's best jewel* (65) nem jelenítődik meg a fordításban, *az idő kincse* (Szabó

Lőrinc); *roses of shadow* (67) *árnyvilág* (Szilágyi), *árny-rózsa* (Szabó Lőrinc); *sweet love* (93) *szerelmi tűz* (Szilágyi), *édes szerelem* (Szabó Lőrinc).

A fordításkötetben találunk szép, érzékletes megoldásokat is. Ilyen a 95. szonett hasonlata: *like a canker in the fragrant rose* (*akár a féreg rózsaszirmokon*), vagy a 97. szonett metaforája: *the pleasure of the fleeting year* (*elfutó időnek kincse*), bár egyik sem teljesen pontos célnyelvi változata az eredetinek, mert a hasonlatból kimaradt a *fragrant* 'illatos' jelző, a metaforában pedig a *pleasure* lexéma 'örömet' és nem 'kincset' jelent.

A forrásnyelvi szövegben szereplő költői képek általánosító megjelenítése vagy mellőzése stilisztikai veszteséget okoz az eredetihez képest. Talán ezért is él néha a kompenzálás lehetőségével a fordító, amikor alliterációkkal díszíti célnyelvi szövegét az eredetitől eltérő módon, mint például a 6. szonett utolsó sorában: (*ne fenje féрге rád fogát alatt*), vagy a 7. szonett első sorában (*Mikor napunk lobogni lángra gyúl*). Az efféle megoldásokkal a célnyelvi szöveg sokkal expresszívebbé válik az eredetihez képest.

A költői képek mellett Shakespeare gyakran játszik az azonos alakú szavak jelentéseivel, amelyeket lehetetlen érzékeltetni a fordításban. Erre találunk nyelvi példát a 135. és a 136. szonettben, ahol Shakespeare keresztnevének becéző alakjával (*Will*) és ennek homonim köznévi jelentéseivel (*will* 'ohaj, testi vágy, férfi, illetve női nemi szerv') játszik. A szexuális vágy,

illetve aktus szójáték általi megjelenítése nem szerepel a fordításokban, hiszen ez egy olyan lefordíthatatlan jelentéstöbbletet eredményez, amelyet lehetetlen célnyelven megvalósítani. Szabó Lőrincnek is csupán a szójátékjellegét sikerült némiképp érvényesítenie a költő becenevének (*Willy*) és a *villi* magyar lexémának az egybejátszásával.

Az újrafordítások háttérében általában valamilyen fordítási problémának (nyelvi, prozódiai, stílusbeli) a korrigálása áll, vagy egyszerűen egyéni kihívásból jönnek létre. Ebben az esetben inkább az utóbbiról van szó, hiszen Szilágyi Ferenc Hubart fordításkötete nyelvezet és stílus tekintetében inkább a 19. század végének és a 20. század elejének irodalmi ízlésvilágához, formailag pedig a Vörösmarty-féle néha túlzottan is jambusdominált retorizáltsághoz kötődik, mintsem az újrafordítási tendencia által közismert szemlélethez, amely a tájnyelvi (pl. *tócsolódik*) és régies stílushatású (pl. *élv, negédes, malasztos, balga, kies*) elemek helyett mai nyelvezet alkalmazását várja el a fordítóktól.

Szilágyi Ferenc Hubart az általa oly kedvelt stiláris jegyekkel kívánta érzékeltetni a kortárs olvasóknak a shakespeare-i szonettvilág archaikus jellegét, és mivel köztudott, hogy minden fordítás értelmezés is egyben, ennek megfelelően kötete egy újabb értelmezési lehetőséggel gazdagította a Shakespeare-fordítási tradíciót. Munkája mindenképpen dicséretet érdemel.